

T E R M É S Z E T.

Szerkeszti 's kiadja

K U N O S S.

4ik szám.

Tavaszhó 13ikán.

1838.

FÖLDÜNK KOR-SZAKAI.

Minden természettudósok véleménye megegyez abban, hogy volt földünknek olly időkora, melyben pusztá volt és lakatlan; nincsenek azonban történeti adataink, melyek annak hosszúságát kimutatnák; 's minden, mi e' tárgyban iraték, a' sz. iráson kívül, csak pusztá vélemények halmozata. Szintilly bizonytalan földünk előleges kiképződésének, alakulásának története is. — Két fő felekezet van a' természettudósok közt, melyek közül mindenik saját nézeteket állít föl 's védelmez földünk alakulása ügyében. Egyik felekezet azt vitatja, hogy általános erőforrongás által nyeré földünk mostani idomát; a' másik pedig lassankinti változásoknak akarja ezt tulajdoníttatni. Mig tehát az egyik rendkívüli bomlodozásokhoz, a' föld tengelyének változásához, vízözönökhöz, vízözönökkel összeütközéshez 'stb. folyamodik: addig a' másikat egyszerű nyugalmasságot követelnek, 's a' természeti erők most is gyakran mutatkozó hatalmát elégségesnek tartják ama' változások eszközlésire, melyek földünk mostani alakját megadák; csakhogy nem akarják e' változások előhaladtát, semmi időszakasz által korlátolni. Azonban nem tagadhatni, hogy földünkön a' nyugalmasság időszakait hatalmas forrongások váltották föl, melyek ha kizárólag nem eszközöltek, bizonyára tetemesen előmozdították idomulását.

Azon tanújeleknél 's nyomoknál fogva, melyek részint földünk fölületén, részint belsejében találtak: két időszakát lehet megállapítani képződésének. Egyik, azon változásokat foglalja magában, melyek a' száraz földet a' tengerektől elválaszták, 's azon állapotba helyezék, melyben ezt évezredek óta lenni tudjuk; a' másik ott végződik, hol ennek kezdete van; tehát azon időközt foglalja magában, midőn még a' föld tűzfolyadék, 's minden elemnek és őszanyagnak zagyvaléka volt.

Vannak természettudósok, kik több korszakot is állítanak föl, azon általános fordulatok idejéhez alkalmazottan, melyeknek a' föld gyomrában 's külön vidékein kétségtelen nyomai mutatkoznak. Így p. o. Keferstein 10 korszakot ad földünknek, melyek közül mindeniket több évezredig tartottnak követel. Utolsó korszaka, földünk mostani állapotját foglalja magában, az özönvíz történetével együtt.

Az özönvíz emléke ázsziának több népeinél is fön maradt, történeti rege képen, melynek személyei különböznek a' szent irásban megnevezettektől. Hogy pedig e' fordulat nagy változást okozott a' föld színén, tanusítják az ereje által torlasztott hegyek, melyeknek rétegeiben csigák, halak 's egyéb vízi állatoknak, gyakran halomra sodrott maradványi találtak. Különb, sok más ok is járult még az illy természeti bomlodozásokon kívül a' föld színének megváltoztatásához. Illyen p. o. a' nehézség, ezen őserő, a' testeknek azon tulajdona, mi szerint minden részecskéjük szakadatlanul a' föld belsejébe, ennek közepe felé törekszik, miből sokszor földroskadások 's sziklaomlások következnek. Illyen a' levegő, a' víz, a' melegség, 's azon esetleges vegyületek, melyekből változásszülő erőmunkálat fejlődik ki, mint a' tűzokádó hegyeknél, földregéseknel, 'stb, melyeknek ereje által még maiglan is sokszor nagy változást szenved földünk egyik 's másik vidéke.

J. P.

ELEFÁNT-VIADAL.

Az elefánt, melynek hazája a' forró égőy alatti tartományok, — rendkívüli nagysága, hosszú ormánya és drága csontu fogarai által tünteti ki magát minden négy lábu állat fölött. Az ujdon világra jött elefánt magossága 3—4, a' kinöltté 9—12, sőt 15 lábnyi is, mit 16—19ik esztendejében ér el. Eletkora, állítólag, mintegy száz évig terjed.

Alig van olvasóink közül, ki az elefántnak, szárazföldünk legnagyobb élőállatának, részletes leírását ne olvasta, sőt talán egy vagy más állatseregletben ne látta, egyszersmind annak értelmességéről 's tanulekonyságáról meg ne győződött volna. De kevesen vannak, ugy hisszük, kik azok viadalairul birnának tudomással, melyeket csak olly világréseken szemlélhetni, hol az elefántok hazája van, 's hol e' viadal különös ünneviség gyanánt szokott mulatságul adatni.

Az ember, e' minden állatok parancsnoka, nem elégszik meg azon örömökkal, melyeket neki a' természet 's a' társas élet viszonyai nyújtanak, hanem éldeletvágyának telhetetlenségében olly gyönyörűségeket is hajhász, melyek nemesb rendeltetésével ellenkeznek, 's csak szomorú tanujelei gyanánt szolgálnak: milly mélyen sülyedhet alul az állatokon, ha benne azon szellemi rész, mely őt minden teremtményeken fölüemelhetné, — kimivelve nincs. Illy lelki elhagyatottság 's az örömvadászat ferde irányának jelei, melyek nagyrészben a' nemzetek erkölcsi gyermekségére mutatnak, Angolhonban a' kakas-, Spanyolországban a' bika-, Hindostanban pedig az elefánt-viadal. Ezen utolsó körül következő ir egy utazó angol:

Lucknowba, — Hindostan egyik nagyszerűbb városába — érkeztünk után hivatalosak voltunk a' navabhoz reggelizni, mely után, a' királyi ólak legerősb elefántjainak viadalát válnak meg szemlélendők.

A' viadal kezdetét megelőzve egy nőstény elefántot vezetének a' körbe, kísérve két láncás lovag által. Midőn az állat a' tér közepére jutott, csendesen körülnézett, mintha ismerte volna ama' jeleneteket, melyek következtek. Nyugtan megállott egy helyben, 's időnkint játszadozva csapdosá hosszú füleivel halántékát, 's vissza felé hajlítá ormányát. Egyszerre két him elefántot bocsátának be az ellenkező oldalon, 's azok vágatva siettek a' megpillantott nőstényhez; de mindenik hirtelen megállott, midőn versenytársat vön észre, 's néhány pillanatig mozdulatlan maradt. Látszék, hogy egyiknek sem volt kedve az ellenségeskedést kezdeni. Majd egymást, majd pedig a' nőstényt nézdelék; 's mindezt félénk, határozatlan tekintettel. A' lovakok épen készültek láncsaikkal fölingerelni 's viadalra készíteni a' két him elefántot, midőn egyik, a' másikánál merészebb, óvatosan közelítni kezdett a' nőstényhez, mint látható vala, magát ennek kegyebe hízlegedő, a' nélkül azonban, hogy versenytársát idézné, 's közbejvetelre kinszeritni akarná. Szándékát hamar észre vevé az ellenfél; gyanuskodó szemet vetett rá, 's léptenkint előbbre haladt, szintolly vigyázékenységgel. Az összeütközés mellőzhetlen volt, 's a' nézők legfeszültebb várakozással függeszték szemeiket a' viadalt helyre. Egyenlőképen járulva ösztönük tárgyához, annyira megközelítették egymást, hogy nem volt egyéb hátra, mint megvívniok. Mind a' kettő egy koru 's nagyságu levén; nehéz vala kitalálni, melyik részén leend a' győzelem.

A' nőstényhez közelebb állott elefánt fojtott ordítással rohaná meg a' támadást készen várt, 's annak mozdulatit figyelemmel kísért ellenfelet. Fogarai (Geweife) iszonyuan összecattanának, 's első lábaik egy rőfnyinél magasabba emelkedének a' föld színétül. Miután néhány pillanatig mintegy összeölelkezten ágaskodva maradtak, elbocsáták egy-

mást, hogy megpihenjenek. — A' nöstény nyugalmasan nézé a' viadalt, 's alig méltatá néhány pillantatra az érte küzdő versenyfeleket. Már hinni kezdé a' közönség, hogy a' viadalnak vége van, mert mind a' kettő a' pályadíj a' versenytárgyfelé közelíte, — mint látszék, új tamadástul idegenkedve. Vészhozó fegyverszűnet mutatóközök közöttük, midőn a' két lovag hátulról elő rugatott, 's a' békeohajtókat láncsaikkal szurdalva, egymás ellen akará ingerelni; de a' helyett, hogy az elefántok egymást rohanták volna meg, — a' lovakok ellen bősültek föl; mind a' kettő ezek ellen fordult, 's olly sebes futamattal vevék üzőbe, hogy lovaikat utolérni látszának. Megvallom, minden pillanabban vártam, hogy a' lovakok egyikét megragadandja ormányával a' bősült elefánt, 's az vagy levegőbe pördítve, vagy földhöz sújtatva iszonyu terhe alatt fogja kiadni lelkét; de lovaglásbani ügyessége, 's lovának serénysege által sikerült végre neki a' minden perczben megsemmítéssel fenyegető veszélytől menekedni.

Azután kivezeték az elefántokat, 's más kettőt bocsátának a' küzd-helyre, mellyek majdnem egészen az előbbi szulokatok tettek, 's az egész látvány unalmassá lön. Az első ütközés után semmikép nem akartak többé mérközni, 's ezen elhatározottság diszére válik az okosságukról különben is dicséretes állatoknak. Egyikének fogara, közel az állkapczájához, egészen eltörött az összeütközés rendkívüli ereje által, 's mig a' színhelyről kivezetettek, sok vére folyt el a' megbémultnak, melly miatt folyvást betegeskedő maradt.

Eltávozásunkkor azzal látszék hízelkedni magának a' navab, hogy érdekes mulatságot szerze e' viadal által számunkra, mellyet mi legnagyobb unottsággal hagyánk el. H. F.

EGYIPTOMI FÖLDMIVELŐK ÁLLAPOTJA.

(Kutató: *Oriental Annual.*)

Az óskoron egyiptomiak, dicsekedve magasztalt tudományuk mellett is, nagy műveik' legnagyobb részénél, ugy látszik, nem igen tarták szem előtt a' hasznost. És minthogy náluk leginkább hiúság vagy babona szolgáltak alaprugókul: a' siker is csak mereven-fénylő volt. — Pompás paloták, királyi síremlékek, óriási istenházak, — mind olly dolgok, mellyek a' népek kevés jótéményt 's kevés hasznost hozának. Csatornák, hidak 's nagy országuátok, mellyek' építésire Egyiptomnak annyi könnyebbsége 's elsősege van: becsiük szerint mindenkor csekélyebb dolgok voltak mint a' királyi sírkövek, pompás épületek. Az illy irányu kormány alatt az uralkodó minden, a' nép semmi; hanemha ura' szeszélyeinek 's kedvtöltéseinek eszköze. És nem sokkal máskép látszának venni a' dolgot azon utazók 's henye szobatudósok, kik, vakok minden iránt a' mi nem régiség; azt vélik, hogy az öreg „mumia-készítők“ hamvai és csontjai sokkal fontosabb valami, mint az élő sokaság, melly most ott a' földet szántja, melly nyomorú dhurra-földül kunyhóiban, igénytelenszerűségében, 's mindenben mi az emberi természetet teszi 's fölemeli, sokkal föntebb áll a' Pharaok' 's Ptolomaeusok' babonás, aljas porjai fölött. A' régi egyiptomi pör rabszolgaigal dolgozott urainak; a' mostani, arab pasájának dolgozik, ki, ha minden tudósítás nem hazug, — számtalan hibái mellett is, sokkal nagyobb 's jobb fejedelem, mint sokan azok közül, kik, az ókorban, a' szegény 's alsóbb osztályút Egyiptomban lábál taposák.

E' sokat rágalmazott nép — az egyiptomi paraszt vagy Fellah, mint arab nyelven nevezetik — csaknem minden tekintetben ellenkezője annak, mit ellenségei, 's az ezek után beszélő utazók, róla elmondottak. Értelmes, munkás, kitartó, tanulékony, bizodalmas hol neki bizodalom mutatatik, a' szelid bánásmódot mélyen érző, 's készséges, azt hálalatos ragaszkodással viszonzni; vidám kedélyű, 's erőteljes természeti érzéssel bíró; vidám 's dolgoz a' legnagyobb nyomor és nyomás alatt, 's erkölcsi és szellemi javulásra föltötte fogékony.

'S milly sorsa van ezen népek!?

Megváltoztathatlan elv a' töröknél: soha semmi nemű ajándékot vissza nem utasít; és a' fellah régóta megtanulá: ura' jó akaratja' megnyerését vagy haragja' eltávoztatását alkalmas áldozat-ajándékok által eszközölni. Sok esetben készakarva gyakorolattik keménység, hogy eféle ajándékok kicsikartassanak; megjutalmaztatásuk azonban mindig csak az úr szeszélyitől függ 's többnyire egy másik paraszt kárával jár. Igy például, ha a' Shikh, a' telekmérő vagy koptus írrok megvesztegetékek: az ajándékot adonak 100 holdas telke „pontosabb“ vagy „közeledő“ becsmérléssel 105re méretik ki 's a' többi 10 a' szomszéd 115 holdjához adatik; vagy az általa vetendő pamut-mennyiség kevesítettik; vagy egy a' r d e b búzát haza szabad vinnie éjjel földéről, melly a' pasa csürebé vala menendő.

Az alsóbb parancsnokok' zsarolásai 's nyomásai Felső-egyiptomban annyira üzetnek, hogy ók, ha a' kormány a' parasztól p. o. egy kántar írósvaját vesz, mindig két- vagy harmadfélszer annyit adatnak, 's a' felesleget magok közt felosztják; azzal is meg kell elégednie a' parasztnak, ha a' vetésmagból néki járandó egész a' r d e b helyett csak harmadrészt kap, noha ő azt annak idejében egy egészszel köteles a' kormány magtára effendijének visszaadni. Az ő kínos-tréfás hasonlítása, mellyel az egyiptomi kormányt a' halakkal teszi hasonlathá, mint mellyeknél a' kisebb ivadék a' nagyobb 's falánkabb ivadéknak szolgál edelül: egészen rá illik a' mostani rendszerre, hol minden Verres, Memurtól Mikködemig, a' paraszt kizsákmánylásából gazdagítja magát, úgy hogy ez méltán elmondható Horáczezal: „sic vqs non vobis fertis aratra boves.“ (Igy, ti ókrök, nem magatoknak szántatok.)

De legnagyobb igazságtalanság az, hogy a' becsületen ember, ki adótartozását megadta, ha netalán még valamicskéje megmaradna, egy másik paraszt- társa tartozásaért köteles azt oda adni; mellyért neki a' kormány ugyan a' tartozóra szoló utasítványt ad, de mint kaphasson a' szegény pór egy illy tehetetlen vagy becsületlen adóstól valamit, kiből még a' török kényurasági zsarolás felelme sem sajtolható ki semmit?

Végre még a' tartományi parancsnokok is, abbeli biztosságokra támaszkodván, hogy a' fővárostól távol vannak, számos zsarló eszközhez nyulnak, a' szegény fellah-tól külön adókat kicsikarni, mellyekkel aztán magokat gazdagítják, 's igen ravaszan el tudják mellőzni a' parancsokat, mellyeket a' pása néha a' földnép állapotja javítására 's az igazságszolgáltatás híj megértására iránt hozzájuk intéz. Mert a' milly igazsághoz tartva magamat festem le a' földnépet, szintolly igazságos- és méltányosnak tartom, a' pasát illő dieserététől, mellyet érdemel, meg nem fosztani, noha azt k o r m á n y z á s - m ó d j á t ó l meg kell tagadnom; és igazában remélhető, hogy a' veszületett jórátó- rekvév 's azon ohajtás, mellyet, mint mondatik, gyakran kijelentett, az ország' állapotját megjavítani, egyesítve azon segéllyel, mellyet neki nagy lelki tehetségei nyujtanak, — a' fellah-nak egykor örvendetes napot hozand fel, a' szerencse' 's a' rabigából kiszabadulás' napját; 's illy nagyértékű, pályadíjra méltó czél kivívása, a' sokat magasztalt egyiptomi al-király' nevére bizonyosan valódi hírsugarat ömlesztend.

A. A.

TERMÉSZETI RITKASÁGOK.

Kőolajforrás. Éjszakamerika Kentucky tartományában Burksville mellett, egy sziklában, kőolaj-nemű nedvességet földöztek föl, melly abból hirtelen szökelt föl mintegy 12 lábnyi magasságra. A' több napig ömlött folyadék elborítá a' Cumberland folyót olajhártyával, mellyet némely kíváncsiak meggyújtani próbálván, ijedve láták a' folyót lángtengerre változni, 's a' partmelleki növényekben és fákban iszonyuan pusztítani. A' veszély csak az olajforrás kiömlésének félbenschakadtával szünt meg. — Ezen olaj színe eredetileg zöld, a' levegőn azonban megbarnul. Folyékonyága rendkívüli, 's minthogy a' legcsekélyebb hasadékon is átszivárog: hordóknak nem tartható. Kifolyása csak időszakos. Az utolsó ömlés 1835iki jul. 4iken történt, 's hat hétig tartá.

Sóshordó. A' Jöremény fókán, nagy síkság közepette, tetemes magasságban a' tengerszín fölött, egy jókora hosszadal-kerek tó van, mellyet a' benzülöttek sóshordónak neveznek. A' tó partját, mellynek egyik oldalát, fű-pamlaggal borított szelid halom képezi, másikát pedig meredek szirt-fal övedzi, — 's a' víz felszínét többnyire vastag jégkéreg fűdi, melly hó pelyhekhez hasonló jegecskéekkel, krystallokkal, látszik behintve. Elgondolhatni, hogy ez rendkívül föltűnő ellentiséget mutat a' vidék buja tenyészetű növény-életével. Ott zúzos tél; itt örök virulat, ernyős lombozatu fák, pompás virágu illatos növények. — Milly csudások a' természet működései!

Földalatti légszész. Bologna közelében Porcia gróf egy kutat furatott 1834ben. Husz napi munka után egyszerre légszész rohant elő, melly miután meggyújták, hét lábnyi magas és hat hüvelknyi széles lánggal égett. Minél mélyebbre furtak, annál vastagabban jött a' légszész, 's midőn 150 lábnyi mélységre jutottak, köveket és forró vizet hányt föl; utobb ismét csak légszész tolt elő, de olly nagy mennyiségben, hogy 30 lábnyi magas és hat lábnyi széles lánggal lobogott, mi egész egy hónapnál tovább tartott.

Megjelenik kedden 's pénteken. Előszethetni minden cs. kir. postahivatalnál 's a' szerkesztő tulajdonosnál Pesten, (Kalaputcza Szita-ház 79-dik sz.) egész évre, postán 12, Pest-Budán 10; félévre 6, és 5 pengő forintjával.